

scopul comunicării socio-culturale. De unde faptul că ora de literatură devine un vast atelier de formare a competențelor care vor pune bazele dialogului intercultural între diferite grupuri sociale. Profesorul de specialitate având sarcina de a utiliza tehnologizarea excesivă în cultivarea dragostei pentru lectură, cunoașterea operelor clasice naționale și universale, care oferă modele de conviețuire demne de urmat.

Nucleul conceptului al educației interculturale îl constituie deci dialogul culturilor, înțelegerea dintre culturi, valoarea și originalitatea fiecărei culturi, înțelegerea dintre comunități. Competența interculturală care se dorește a se dobândi în urma unor asemenea proiecte în activitatea la clasă vizează, așadar, capacitatea elevilor de a-și schimba atitudinea, comportamentul și cunoștințele la interacțiunea cu persoane care aparțin altor culturi, deschiderea, flexibilitatea și atitudinea pozitivă față de instituția „străinului” și chiar capacitatea de a-și revizui valorile și atitudinile din perspective altor coduri culturale.

BIBLIOGRAFIE

1. AGUADO, Theresa. *Prolog*, 2003. În: https://www.unibamberg.de/fileadmin/uni/fakultaeten/wiai_professuren/grundlagen_informatik/papersMM/galop-updated.pdf (vizitat 15.03.2022).
2. NICOLESCU, Basarab. *Transdisciplinaritatea*. Iași: Polirom, 1999.
3. SUCIU, Raluca Ștefania. *Dimensiunea interculturală a predării limbii și literaturii române în liceu*. București: Pro Universitaria, 2018.
4. https://www.ishop.ro/carte/Comoara-launtrica-Raportul-pentru-UNESCO-al-Comisiei-Internationale-pentru-educatie-in-sec-XXI_4889.html (vizitat 10.03.2022).

PROCEDEE DE OPERAȚIONALIZARE A TERMENILOR ÎN MANUALE

OPERATIONALIZING TEXTBOOK TERMINOLOGY

*Tatiana Cartaleanu, dr. conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Tatiana Cartaleanu, PhD, associate professor,
“Ion Creangă” SPU from Chisinau
ORCID: 0000-0001-8713-229X*

CZU: 37.091.214:57(075)

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p33-38

Abstract

The article examines the methods applied for the operationalization of terminology in school Sciences and Biology textbooks. We list the strategies used to approach terminology in both scientific/didactic well-illustrated portions of the text and the adjacent methodologic apparatus (questions, tasks, lab work, projects etc.) and then correlate such strategies with the cognitive processes they imply. We examine the variety of terminology-approaching methods, which are always presented through verbal code in any curricular area and any textbook, and correlate them with the relevant learning opportunities and learning outcomes, which are frequently translated into iconic or practical code.

Key-words: curriculum, terminology, didactic communication, verbal code, iconic code, practical code.

Una dintre cele mai importante achiziții pe care urmează să le facă, pe parcursul studiilor, elevul este deprinderea de a opera cu cele trei coduri de comunicare didactică: codul verbal,

codul iconic și codul practic. Strategiile de învățare țin, în primul rând, de descifrarea fiecăruia și de traducerea informației dintr-un cod în altul, iar strategiile de evaluare reclamă frecvent capacitatea de a realiza transferul, făcând dovada asimilării conștiente și durabile a materiei studiate.

Tabelul 1. Coduri de comunicare didactică

Predarea operează cu codul	Învățarea și evaluarea implică procesele cognitive:		
	pentru codul verbal	pentru codul iconic	pentru codul practic
Verbal: cuvinte, enunțuri, texte didactice și literare etc.	Cunoaștere Recunoaștere Amintire Interpretare Explicare Comentare Dezvoltare Ilustrare cu exemple	Ilustrare Reprezentare grafică Completare	Demonstrarea procedurilor, operațiilor, mișcărilor Manipulare Modelare Confecționare
Iconic: linii, culori, simboluri, semne convenționale, desene, grafice, diagrame, ilustrații, tablouri etc.	Identificare Nominalizare Clasificare Verbalizarea formelor grafice Interpretarea legendelor	Alegere Raportare Corelare Organizare Ierarhizare	Respectarea schemelor, legendelor Executarea cu precizie a instrucțiunilor
Practic: demonstrații, filme, videouri	Nominalizarea Comentarea celor vizionate Elaborarea algoritmilor	Reprezentarea grafică, în forme indicate sau la alegere, a esenței celor urmărite pe viu sau vizionate	Imitarea manipulațiilor

Prioritară pentru majoritatea disciplinelor școlare rămâne comunicarea în codul verbal, care vizează atât predarea, cât și învățarea sau evaluarea. Această teză are statut de axiomă pentru operaționalizarea termenilor din fiecare domeniu științific studiat, deoarece absolut toate materiile școlare implică asimilarea treptată a unor termeni și grefarea¹ lor ulterioară.

În figura de mai jos prezentăm corelarea codului verbal cu sine însuși, cu cel iconic și practic, în raport cu asimilarea terminologiei domeniului de studiu.

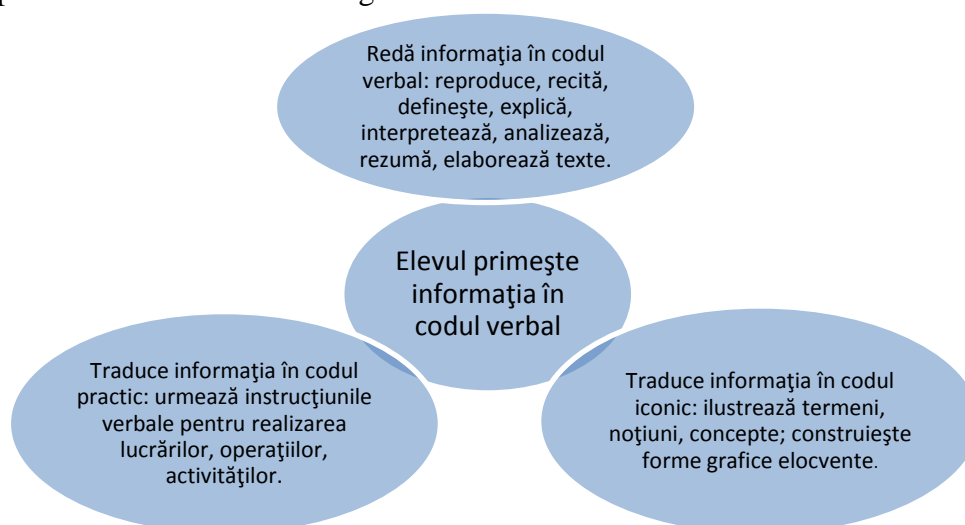

Figura 1. Prioritatea codului verbal în operaționalizarea terminologiei

¹ Utilizăm acest cuvânt cu sensul de „adăugare a unui element într-un ansamblu deja structurat.” [4].

Informația transmisă în **codul verbal** vine pe canal auditiv (expusă de cineva) sau vizual (citită cu ochii proprii). În raport cu asimilarea terminologiei, aceasta înseamnă că manualul oferă termenii-cheie ai fiecărei teme în debutul ei. De exemplu, în manualul de *Științe* pentru clasa a V-a [Cf.: 3] identificăm în fiecare modul între 2 și 8 cuvinte-termeni și sintagme terminologice, fără definiții, într-o formă grafică recurentă, pe o fișă. Imediat, sunt explicate cuvintele și sintagmele noi. Urmează INFO bogat ilustrate, prin care codul verbal este sprijinit de codul iconic. În cadrul lor, se operează cu caractere aldine și italice. Un *Glosar* de 2 pagini la final este menit să ofere, într-un singur loc, toate definițiile.

Dacă se cere **reproducerea, analiza, sinteza** celor învățate tot în codul verbal, elevul poate primi sarcini de comunicare orală sau scrisă. Edificată pe competența-cheie de comunicare în limba de instruire, aici pe locul întâi se plasează utilizarea termenilor operaționali necesari asimilării informației noi. În raport cu termenii studiați, sunt ocurente întrebările și sarcinile care se înscriu la **cunoaștere, recunoaștere, amintire**. Se operează doar în codul verbal și se reclamă un răspuns în același cod: *Ce sensuri are cuvântul timp?* [3, p. 38]; *Ce cunoști despre temperatură?* [Idem, p. 34]; *Consultă dicționarul, pentru a preciza sensul termenilor.* [Idem, p. 81]; *Stabilește legături între aceste noțiuni.* [Idem, p. 82]; *Completează spațiile libere cu termenii potriviți. Clasifică termenii în două coloane.* [Idem, p. 93]; *Completează enunțurile.* [Idem, p. 35]; *Rezolvă careul, utilizând termenii din temă.* [Idem, p. 62]; *Unește prin săgeți fiecare dintre organismele enumerate cu biomul din care fac parte.* [2, p.7]

Reproducerea informației teoretice în cuvinte proprii va fi vizată în clase mai mari, solicitând **reformularea** – o dovadă a înțelegerii – sau **sinteza**, care deseori ia forma rezumatului. Sarcină mai puțin populară, prezentarea răspunsurilor la întrebări ar putea deveni una de rutină dacă se urmărește obiectivul de a obține formulări scurte și exacte pentru a face dovada alfabetizării în terminologia domeniului. Alcătuirea întrebărilor de către elevi ține formal de **aplicare**, dar de fapt se deplasează ușor spre operațiile de **analiză și sinteză**. Rezolvarea unui asemenea item va face diferența dintre elevul care știe să discearnă din text lexicul terminologic și să-l plaseze în enunțurile respective și cel care, având textul lecției în fața ochilor, nu va ști **ce** să întrebe. Chestionarea solicită mobilizarea imaginației, care se sprijină pe înțelegerea textului din manual în egală măsură cu o anumită experiență de viață și inteligență naturalistă, dar nu mai puțin importantă devine aici competența de comunicare, exprimată în corectitudinea formulării întrebărilor și alegerea intonației adecvate.

Atunci când produsul așteptat nu este un enunț, ci un text (eseu, descriere, analiză), sarcina însoțită de algoritmi sau parametri ai textului cerut are mai multe șanse să devină cu adevărat formatoare de competențe: *ce subiect se ia în discuție; care aspecte anume urmează să fie cercetate; în ce formă trebuie să apară; care este volumul-limită etc.* De exemplu: *Intitulează imaginea de mai jos. Scrie un text metaforic din 5–7 propoziții în care să elucidezi când și de ce are loc acest proces.*[1, p. 24]; *Alcătuiește, pe baza informației referitoare la oxii și a imaginii din stânga paginii, o poveste cu un final fericit. Intitulează povestea.* [Idem, p. 31].

Drept antiexemplu apar itemi precum *Redactează un eseu, folosind termenii.* [3, p. 74], pentru că ei nu au vreun impact din moment ce (1) elevii din clasa a V-a nu au operaționalizat încă noțiunea de eseu, (2) nu li s-a oferit un subiect pentru acel eseu și (3) nu este formulată o problemă familiară copiilor de această vârstă.

Impactul scontat poate fi altul dacă, la momentul conceptualizării manualului, există o viziune clară asupra eseului ca produs evaluabil la disciplinele nefilologice. Bunăoară, în manualul de biologie pentru clasa a VII-a eseurile solicitate – 4 pe tot parcursul anului de studii – au indicată sau *tema*, sau *genericul*, sau *titlul*: *Alcătuiește un minieseu cu genericul Râma – minifabrică de producere a humusului*. [1, p.34]; *Scrie un microeseu cu titlul Racul de râu – sanitar al naturii*. [Idem, p. 43]; *Scrie un eseu cu tema „Importanța păsărilor migratoare din localitatea mea”, utilizând cel puțin trei surse informaționale*. [Idem, p. 141]. Rămâne de văzut în ce indicatori diferențiază termenii didactici de „minieseu” și „microeseu” și cum se reflectă aceștia în grila de evaluare.

Dacă se cere traducerea din **codul verbal** în **codul iconic**, în obiectiv se va afla reprezentarea grafică a informației textuale. Recurgând la alt sistem de semne și simboluri decât literele și sunetele, dar pornind de la ele, elevul demonstrează că poate opera cu idei, noțiuni, concepte, termeni, că poate întruchipa informațiile în linii, figuri, culori, grafice, diagrame, forme, simboluri încetățenite și că poate propune veșminte grafice proprii pentru unii termeni. Sunt vizate procese cognitive care solicită:

- ✓ utilizarea în comunicare a semnelor convenționale și simbolurilor;
- ✓ elaborarea tabelelor, schițelor și schemelor, conform legendelor ori modelelor asimilate;
- ✓ reflectarea în desene, fotografii sau produse multimedia a situațiilor de învățare și a rezultatelor învățării;
- ✓ completarea hărților de contur și a planșelor;
- ✓ alcătuirea colajelor, posterelor, prezentărilor pe suport digital.

Datorită unui aparat metodic riguros, imaginile sunt puse să lucreze pe toate palierele procesului de predare-învățare-evaluare, iar multe dintre cele utilizate pentru explicarea noțiunilor sunt valorificate din nou în scopul evaluării. Produsele așteptate sunt indicate din start în formula itemului sau lăsate la discreția elevului, iar operația de traducere realizată corect va veni să confirme **cunoașterea, înțelegerea sau aplicarea**. Manualele valorifică multilateral aceste oportunități de învățare și evaluare, solicitând:

- ✓ completarea unor forme grafice cu blancuri: *Completează în caiet schema alăturată*. [1, p.15];
- ✓ construirea formelor grafice în parametrii dați: *Construiește o schemă care să reprezinte un lanț/o rețea trofică care să includă și omul*. [3, p. 65; p. 82]; *Alcătuiește un tabel în care să prezinți caracteristicile peștilor osoși*. [2, p. 57];
- ✓ construirea propriilor careuri de cuvinte [2, p. 31 et al.];
- ✓ ilustrarea informațiilor cu imagini proprii: *Imaginea alăturată reprezintă funcția celulelor urzicătoare la celenterate. Schițează astfel de imagini pentru celelalte celule ale celenteratelor*. [1, p. 23]; *Elaborează o planșă instructivă după următorul plan*. [Idem, p. 62]; *Elaborează o fișă ilustrativă pentru a-i instrui pe membrii familiei*. [Idem, p. 71]; *Elaborează un poster pe tema Consecințele dispariției din mediul înconjurător a unui grup de animale*. [Idem, p. 19]; *Elaborează un afiș publicitar prin care să previi îmbolnăvirea de teniază*. [Idem, p. 29]; *Prezintă un mamifer (la alegere) în Power Point, pe baza unui plan elaborat de tine, care să conțină 5–7 puncte*. [Idem, p. 75].

Dacă se cere traducerea din **codul verbal** în **codul practic**, elevul va primi sarcini care vor demonstra explicit formarea deprinderii, abilitatea vizată, în raport cu subiectul. Deși nu întotdeauna evaluarea parcurge toate trei etapele (adică nu orice probă de evaluare solicită

implicarea tuturor codurilor), capacitatea de a înțelege o sarcină formulată în cuvinte și de a o materializa în operații care pot fi urmărite sau în produse care pot fi demonstrate devine o mărturie sigură a competenței. În temei, scopul acestor sarcini este **aplicarea** (demonstrarea, manipularea, confecționarea), dar ea nu admite ca anterior să nu fi avut loc **înțelegerea**.

Elevul care traduce informația din codul verbal în codul practic urmează instrucțiuni verbale pentru activități practice. Astfel, **cunoașterea** materiei noi, **înțelegerea** conținuturilor studiate și **aplicarea** în practică a deprinderilor se intersectează și se suprapun, revenind de mai multe ori pe același cerc, până la formarea dexterităților necesare, cizelarea mișcărilor și automatizarea lor. În acest sens, avem cele mai puține exemple în manualele cercetate, acestea fiind identificate mai frecvent în cadrul sarcinilor care vizează lucrările practice și de laborator:

Realizează următorul experiment:

- ✓ Pune o hidră într-un vas mic de sticlă umplut cu apă.
- ✓ Cerceteaz-o cu ajutorul unei lupe.
- ✓ Notează comportamentul hidrei în diferite condiții de mediu:
 - a) când o atingi;
 - b) când adaugi purici-de-apă (dafnii) în vas;
 - c) când adaugi câteva picături de alcool.
- ✓ Formulează concluzii.

N.B. Dacă nu ai posibilitate să urmărești o hidră vie, atunci vizionează un film referitor la comportamentul hidrei în diferite condiții de mediu și formulează concluzii. [1, p. 23]

Unele sarcini implică abilitățile practice pe care elevul le-a dobândit la alte materii școlare, dar care se materializează aici în produse interesante și motivante:

- ✓ *Realizează un reportaj video în care să prezinți o insectă (sau oricare alt organism din încregătura Artropode) care se poate camufla în mediu.* [Idem, p. 40]
- ✓ *Realizează o prezentare în Power Point în care să prezinți aspectul/starea unei persoane care fumează de doi ani.* [Idem, p. 127]

Desigur că termenii din domeniul educației fizice vor fi mai frecvent solicitați și evaluați în codul practic, elevul demonstrând cunoașterea regulilor, instrucțiunilor, comenzilor, prin mișcări adecvate și colaborare cu colegii de echipă, iar cei din domeniul informaticii – prin manipularea exactă și corectă a dispozitivelor. Dar în toate situațiile apelul la cele trei coduri de comunicare didactică va favoriza învățarea, va activa inteligențele multiple și va contribui la formarea competențelor necesare studiului. Gradul implicării codurilor de comunicare didactică în procesul de predare-învățare-evaluare și reflectarea lor în concepția manualului ar trebui să devină un criteriu de evaluare a cărții școlare, atunci când aceasta este supusă aprecierii instituționalizate.

BIBLIOGRAFIE

1. Bernaz-Sicorschi, N.; Copil, V.; Rudic, Gh. Biologia. Manual pentru clasa a VII-a. Chișinău: Știința, 2020. 144 p. ISBN 978-9975-85-227-2.
2. Cozari, T. Biologia, cl. a VI-a. Chișinău: Știința, 2017. 96 p. ISBN 978-9975-85-071-1.
3. Galben-Panciuc, Z.; Botgros, N.; Galben, S.; Diaconu, S. Științe, clasa a V-a. Chișinău: Prut Internațional, 2015. 98 p. ISBN 978-9975-54-217-3.
4. Mic dicționar academic, ediția a II-a. Vol.1-2. Academia Română, Institutul de Lingvistică. București: Editura Univers Enciclopedic, 2010. 3200 p. ISBN 978-606-8162-26-3.

EXPLORAREA DIDACTICĂ A TERMINOLOGIEI FILOLOGICE

THE DIDACTIC EXPLORATION OF PHILOLOGICAL TERMINOLOGY

*Olga Cosovan, dr. în filologie, conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Olga Cosovan, PhD, associate professor,
”Ion Creangă” SPU, Chisinau
ORCID: 0000-0003-0595-1705*

CZU: 37.026:811.135.1’27

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p38-43

Abstract

Philological terminology represents a significant segment of a modern student’s active vocabulary. The issue of terminology assimilation emerges in connection with quantitative limits, i.e. how many terms ought the student know at a certain schooling stage, a list of such terms (which implies a decision about which terms are unavoidable in a learning context), as well as how such terms ought to be reflected in classroom strategies, which in turn are anticipated by the school textbook offer. The concept of didactic definition – a minimal and reduced one, compared with lexicographic or encyclopaedical definition – is explored in modern textbooks and yet seems rather insufficient, lacking a relevant example. Philological terminology ought to be explored through appropriate tasks, aiming for subsequent comprehension and application.

Key-words: curriculum, term, communication, definition, strategy.

În procesul complex de formare și dezvoltare a competenței de comunicare în limba de instruire, studiile gimnaziale sunt chemate să introducă în vocabularul activ al elevului un număr semnificativ de termeni, care, pe de o parte, sunt suportul lexical pentru următoarele etape de instruire, iar pe de altă parte – posibilele achiziții pentru vocabularul cotidian. Asocierile pe care le are orice persoană care a fost școlarizată și a învățat cu succes limba română ca limbă de instruire sunt previzibile și termenii sunt în prima linie: vocală, consoană, silabă, sinonim, antonim, cuvânt polisemantic, sens figurat, *epitet*, *comparație*, *metaforă*, *snoavă*, *proverb* etc., toate raportate convențional și eronat de vorbitorul mediu la ”gramatică”. Aceste cuvinte ies din comunicarea didactică sau academică și funcționează în limbajul cotidian cu o ușoară derogare de la sensul științific exact sau cu sens figurat, dar transparent. Astfel, *sinonimele* ajung în limbajul medicilor, al farmaciștilor și al consumatorilor de medicamente, când instrucțiunile și recomandările recunosc echivalența produselor; *epitetul* și *metafora* caracterizează, colocvial, orice limbaj expresiv, iar *epopeea*, privită nu ca un poem sau o succesiune de fapte mărețe, eroice, începe a desemna doar o succesiune de fapte, tensiuni, conflicte care durează un timp sesizabil. Dar, firește, accesul lor în limbajul elevului sau al adultului începe prin familiarizare instituționalizată. Evident, nu toți termenii asimilați au aceeași pondere în vocabularul elevului. Care sunt limitele și regulile jocului aici?

Analiza documentelor curriculare și a manualelor în uz ne permite să conturăm problema explorării didactice a terminologiei lingvistice.

Situația care s-a creat în predarea limbii și literaturii române, atât în conformitate cu prevederile Curriculumului la limba și literatura română, varianta 2010, care mai este în vigoare pentru clasele a VIII-a-a IX-a, precum și conform variantei implementate din 2019 este una ambiguă. Conținuturile prevăd utilizarea unui spectru larg de termeni, dar aceștia nu